

Lietuvos būsimumų kūno kultūros bakalaurų profesiniai lūkesčiai

Edita Vainienė,

Giedrė Judita Rastauskienė,

Saulius Šukys

Lietuvos sporto universitetas

Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas

El. paštas susirašinėti: editavaina@gmail.com

Tel. +370 689 71925

Remiantis darbais, nagrinėjančiais profesinius lūkesčius ir kūno kultūros studijų kontekstą, ieškota Lietuvos būsimumų kūno kultūros specialistų – rehabilitacijos, sporto ir kūno kultūros pedagogikos krypčių bakalaurų – profesinių lūkesčių raiškos. Šių darbų analizė leido parengti anketą, skirtą profesinių lūkesčių aprašikoms nustatyti. Iš Lietuvos universitetų, teikiančių rehabilitacijos, sporto ar kūno kultūros pedagogikos studijas, atsitiktinės atrankos būdu apklausta 419 ketvirto kurso studentų, atstovaujančių populiacijai 95 proc. patikimumu. Remiantis faktorine analize išskirtos dvi profesinių lūkesčių makrokategorijos: profesinės ateities lūkesčiai ir studijų pasirinkimo lūkesčiai. Studijų kryptis šiame tyrime analizuota kaip nepriklausomas požymis. Priklausomų ir nepriklausomų požymių sąsajai vertinti taikytas Kramerio V koeficientas. Šia statistika grįžta analizė parodė, kad tirtų krypčių studentų studijų krypties pasirinkimo lūkesčiai yra panašūs, tačiau profesinės ateities lūkesčiai yra skirtingi. Rehabilitacijos studijų krypties studentai puoselėja aukštesnius profesinės ateities lūkesčius nei sporto ar kūno kultūros pedagogikos studijų krypčių studentai. Baigiamajame studijų tarpsnyje tarpdisciplininis studijų krypties profilis turi lemiamą reikšmę žemesniems asmens profesinės ateities lūkesčiams ir tampa tolesnio tyrimo gaire.

Pagrindiniai žodžiai: profesiniai lūkesčiai, kūno kultūros studijos, tarpdiscipliniškumas.

Įvadas

Daugelis profesinio rinkimosi tyrimų apsiriboja profesinių ketinimų išsiaiškiniu – dėl kokių motyvų pasirenkama viena ar kita studijų sritis. Jais įvardijami tokie veiksniai: aiškios profesinės karjeros galimybės, studijų programos poreikis darbo rinkoje ar prestižas visuomenėje (Ustinavičiūtė, Katkonienė, Žemaitytė, 2011; Levickaitė, 2011). Tačiau

Lietuvoje nacionaliniu lygiu šie socialinės galios veiksniai nėra svarbūs abiturientams (MOSTA, 2008).

Ketindami studijuoti aukštojoje mokykloje abiturientai kelia sau daug klausimų: kuo būsiu, ko tikiuosi išmokti, kur galėsiu panaudoti šias žinias, kokia bus žinių kokybė ir ką man tai duos ateityje. Informacija apie sunkiai apibrėžiamas profesijos kaip studijų srities rinkimosi požymius – lūkesčius, karjeros planus, t. y.

gilumines pasirinkimo priežastis, Lietuvoje fiksuojama rečiau. Kai kurie tyrimai leidžia spręsti, kad studijų krypties pasirinkimas yra labiau susijęs su asmeniniais lūkesčiais (Kuh, Gonyea, Williams, 2005; Lepeškienė, Bulotaitė, 2010; Keibienė, Jonaitienė, Daukila, 2012). Jauni žmonės turi vilčių, kad aukštojo mokslo studijos turės poveikį jų ateičiai ir būsimai profesinei veiklai (MOSTA, 2008).

Lūkesčiai – pageidaujami būsimų įvykių rezultatai. Vildamiesi dėl ateities, individai renkasi tokią elgesio alternatyvą, kuri, jų manymu, padės pasiekti pageidaujamą rezultatą. Tačiau toks pats rezultatas individus motyvuos skirtingai (Vroom, 1964). Lūkestis yra ir psichinė būseną, susijusi su būsimų įvykių nuojauta, kuri lemia tam tikrą individo orientaciją (Jovaiša, 1993). Tokia būseną, kuri padeda atpažinti įgimtų pradmenų pagrindu pasireiškiantį pašaukimą, skatina gerinti mokymosi rezultatus ir nuteikia nuolatiniam rengimuisi ateities veiklai (Uzdila, Zujienė, 2007). Tai, kaip individas įsivaizduoja karjerą ir kokių tikisi rezultatų, gali lemti, kokius jis kels profesinius tikslus ir kaip stipriai jų sieks (Vroom, 1964; Lent, 2005; Pociūtė, Bulotaitė, Bliumas, 2012).

Lūkesčių valdymas leidžia išvengti studentų *nubyrėjimo*, nes siekiančios išlikti ugdymo institucijos bando keisti pačios arba keisti studentų lūkesčius taip, kad jie labiau atitiktų tikrovę (Crisp, Palmer, Turnbull, Nettelbeck, Ward, 2009). Tačiau skirtingos universitetinių studijų kryptys tiriamos nevienodai. Daugiau dėmesio skiriama sveikatos, edukologijos, vadybos ir paslaugų sritims, t. y. socialinėms sritims, kurios yra akivaizdžiai susijusios su visuomenės gyvenimu kokybiška veikla (Ylijoki, 2000; Adams, Zander, Mullins, 2006; Lepeškienė, Bu-

lotaitė, 2010). Tyrimų, kurie gilintūsi į kūno kultūros studijų kontekstą ir su juo susijusius profesinius lūkesčius, rasta mažai (Karanauskienė, 2006; Valantinienė, Eidukaitienė, 2007), nors Lietuvoje kūno kultūra ir sportas, aprėpiantis fizinį ir dvasinį asmenybės funkcionavimo lygmenis, yra reikšminga ir neatskiriama aukštojo mokslo studijų dalis¹. Žinant, kad paskutinis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas² dėl studijų sričių ir krypčių, pagal kurias vyksta studijos aukštojoje mokykloje, vykdo šios studijų srities socialinę kontrolę, ir įvertinus tai, kad kūno kultūra yra viena iš svarbių sveiko ir kokybiško visuomenės gyvenimo prielaidų, tikslinga gilintis į besikeičiantį ir mažai tirtą universitetinių studijų kontekstą, iškeliant probleminius klausimus: kodėl pasirenkamos kūno kultūros universitetinės studijos, ko tikimasi iš šių studijų ir kaip studentai įsivaizduoja būsimą profesinę veiklą, kuria galima verstis netolimoje ateityje.

Tyrimo tikslas – atskleisti, kokius profesinius lūkesčius puoselėja būsimieji Lietuvos kūno kultūros srities bakalai – Lietuvos kūno kultūros specialistai.

Tyrimo uždaviniai: 1) nustatyti Lietuvos kūno kultūros srities bakalaurų profesinius lūkesčius, 2) įvertinti profesinių lūkesčių ir studijų krypties sąsają.

Profesinis lūkestis ir kūno kultūros studijų kontekstas

Profesionalios asmenybės tapsmas vyksta pagal vertikalės principą – lūkesčiai ir jų įprasminimas turi tendenciją laikui bėgant

¹ Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto strategija 2005–2015 metams.

² Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 1749 „Dėl Studijų sričių ir krypčių, pagal kurias vyksta studijos aukštosiose mokyklose, sąrašo ir Kvalifikacinių laipsnių sąrašo patvirtinimo“. (Žin., 2009, Nr. 158-7135).

keistis. Pereinami nuoseklūs tarpiniai: optacijos (profesinių ketinimų mokyklinio ugdymosi periodu), profesinio pasirengimo (išsilavinimo ir išsimokslinimo), profesinio prisitaikymo, profesionalumo ir meistriškumo (Daukila, 1998; Giniatulina, 2007). Būsimųjų specialistų pažintis su kūno kultūra prasideda dar pradinėje mokykloje ar net anksčiau. Skirdami daug laiko sportui ir kūno kultūros pamokoms, vaikai, vėliau jaunuoliai, įtvirtina kūno kultūrą ir sportą kaip savaime suprantamą vertybę asmeninėje vertybių sistemoje, o daugiametės sportinės patirties turinys implikuoja kūno kultūrą kaip universitetinių studijų tikslą, kurio verta ar neverta siekti. Pasak Miškinio (2000), būsimajam kūno kultūros specialistui apsisprendžiant studijuoti, dažniausiai vyrauja teigiamos emocijos: meilė pasirinktai sporto šakai, pomėgis varžytis, noras būti visų pastebėtam, pripažintam, troškimas pakeliauti. Skiriami penki pagrindiniai motyvai, skatinantys rinktis studijų programas, susijusias su kūno kultūra: 1) sportas – noras toliau kultivuoti pasirinktą sporto šaką, 2) pedagoginis darbas – jo pomėgis, 3) aukštojo mokslo prestižas – noras įgyti aukštąjį išsilavinimą, 4) kūrybinis darbas, 5) ilgaamžystė, sveikata (Miškinis, 2000). Olsen (2008) požiūriu, su kūno kultūra susijusios studijos pasirenkamos dėl jauname amžiuje įgytos sportinės patirties, pašaukimo pedagoginiam darbui, supratimo, kad turima būtinų tam tikrai profesijai savybių (tinka charakterio bruožai, gera sveikatos būklė, fizinis pasirengimas) ar net savita įsivaizdavimo, koks turėtų būti šios srities profesionalas.

Pagal lūkesčių (vilčių) teoriją (Vroom, 1964) įvykį, kurio tikimasi, skatina tam tikras lūkestis, kad jis bus pasiektas. Vroom (1964) lūkesčius įvardija kaip jėgą,

susidedančią iš trijų dėmenų: *darbo sąnaudos – rezultatas, rezultatas – atlygis, atlygis – atlygio valentingumas*. Individai renkasi elgesio alternatyvas, pagrįstas lūkesčiais, ir svarsto, kokį atlygį kiekvienu pasirinktu elgesio atveju laimės. Pastangos, kurių reikia užduočiai įvykdyti, įvertinamos gautu atlygiu. Tačiau toks pat atlygis individus motyvuoja skirtingai, nes rezultatas priklauso nuo to, kokio atlygio asmuo tikisi. Pasiiektas rezultatas gali būti skirtingo valentingumo. Pavyzdžiui, studentas tikisi, kad, baigęs studijas universitete, turės galimybę ir toliau kultivuoti vieną ar kitą sporto šaką, tačiau įgytas išsilavinimas leis dirbti tik pedagoginį darbą mokykloje.

Kūno kultūros studijos siejamos su asmens fizinės, dvasinės ir socialinės sveikatos raida, sveikatos stiprinimu, sveikos gyvensenos įgūdžių formavimu, ugdymu ir sporto mokslo plėtote – mokslinių tyrimų, studijų ir praktikos sistema, kuri, jungdama įvairių mokslų laimėjimus, kuria naujas technologijas ir metodus, aktualius žmogaus judamosios veiklos problemoms spręsti (Poderys, 2002). Lietuvoje universitetinio lygmens kūno kultūros srities studijos gali būti įgyvendinamos tik kaip tam tikros studijų kryptys³: reabilitacija B300 (medicinos ir sveikatos mokslų grupė), sportas C600 (gyvybės mokslų grupė) ir dalyko pedagogika X100 (švietimo ir ugdymo mokslų grupė). Pagal šį Vyriausybės nutarimą kūno kultūra iš esmės priskiriama biomedicinos mokslų sričiai, suskaidant ją į kelias studijų kryptis ir jas sudarančias šakas. Pasirinkus reabilitacijos kryptį, kūno kultūra gali būti studijuojama kaip

³ Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2010 m. vasario 19 d. įsakymas Nr.V-222. „Dėl studijų kryptis sudarančių šakų sąrašo patvirtinimo“. (Žin., 2010, Nr. 22-1054)

šios šakos (studijų programos): kineziterapija (anksčiau taikomoji kūno kultūra), ergoterapija ar taikomoji fizinė veikla. Kaip sporto studijų krypties sritis kūno kultūra gali būti studijuojama kaip šios šakos: treniravimo sistemos, kūno rengyba, atletinis rengimas ir rehabilitacija, sporto studijos, sporto biomechanika, judesių mokymas ir valdymas ar sporto psichologija. Kūno kultūra, kaip švietimo ir ugdymo krypties studijų sritys gali būti studijuojama kaip kūno kultūros dalyko pedagogikos šaka.

Rinkdamiesi vieną ar kitą studijų kryptį, jaunuoliai puoselėja lūkesčius, kad įvykdę šios studijų sritys akademinis reikalavimus, galės siekti profesinės karjeros, o studijų metu įgytos žinios ir įgūdžiai atneš naudą. Akademinis pasaulis tampa vieta, kuri leidžia pritaikyti turimas fizines savybes, įgytą sportinę patirtį ir interesus – puoselėti ne tik sporto ir sveikatos, bet ir mokslo vertybes (Weidman, Twale, Stein, 2001; Rastauskienė, 2009). Jei pašaukimas tampa pagrindiniu kūno kultūros studijų pasirinkimo veiksnium, renkama iš alternatyvių studijų krypčių (šakų) ir jas teikiančių institucijų ir lyginama, kuo ši studijų kryptis (šaka) ir ją teikianti institucija yra geresnė už kitas. Tada skirtumų ieška vyksta neatsitiktinai (nelyginamos bankininkystės ir kūno kultūros studijų šakos), o tikslingai – lyginamos su kūno kultūra susijusios studijų kryptys ir su jomis siejami ateities lūkesčiai. Informacinių ir komunikacinių technologijų plėtra, Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą teikia jaunuoliams galimybę palyginti ne tik savo šalies, bet ir kitų šalių universitetų siūlomas studijų sąlygas.

Studijuodamas universitete studentas sužino, ko tikimasi iš jo kaip būsimojo specialisto, ką reikia mokėti ir gebėti,

kad vėliau galėtų sėkmingai dirbti. Gilindamasis į studijų krypties disciplinas, asmuo pamažu suvokia jas kaip profesiją. Studentai nuolat stebi akademinėje aplinkoje įprastą elgesį, komunikuoja su bendraamžiais, ieško informacijos apie normatyvinius standartus, atlygius ir tikisi teigiamo grįžtamojo ryšio (Ylijoki, 2000; Karanauskienė, 2006). Kuh ir kt. (2005), nagrinėdami veiksnius, turinčius įtakos pirmo kurso studentų lūkesčiams, skiria keletą lūkesčių grupių: gebėjimai (pažymiai, kurių tikimasi), siekiai (mokslinis laipsnis), motyvacija (laikas, skiriamas studijoms) ir nusistatymas universiteto atžvilgiu (teigiamas požiūris). Lūkesčiai čia apibrėžiami kaip akademinė patirtis, kuri atsiranda studijų institucijoje, tikintis pozityvių permainų ateityje. Adams ir kt. (2006) inžinerijos studijų lūkesčius apibrėžia pragmatiškiau – kaip tikėtiną darbą ir atlygį, kurį asmuo perspektyvoje gali gauti. Refleksuojami ne tik profesijos atstovui keliami reikalavimai, bet ir profesijos reikšmė sau ir visuomenei, taip pat įvertinamos profesinės perspektyvos, kurios nebūtinai palankios būsimos profesijos realizacijai darbo rinkoje (Daukilas, 1998; Ustinavičiūtė ir kt., 2011). Analizuojamų procesų asmuo negali valdyti, tačiau vis tiek bando prisitaikyti ir įgyvendinti savo lūkesčius. Todėl studijoms baigiantis lūkesčiai, kad įgytas akademinis laipsnis leis siekti profesinės ar akademinės karjeros, o studijų metu įgytos kompetencijos bus sėkmės garantas, tampa mažiau idealizuoti (Daukilas, 1998).

Nacionalinė Latvijos studija (Krumins, 2007) rodo, kad pedagogikos, socialinės apsaugos, žemės ūkio ir ypač sveikatos priežiūros studijų krypčių bakalaurai labiau siekia dirbti savo profesinėje srityje,

nors ir nepuoselėja didelio atlygio lūkesčių. Jų požiūris reikšmingai skiriasi nuo teisės, inžinerijos ir technologijų bakalaurų, kurie dažniau teigia, kad dėl atitinkamo atlygio dirbtų ir su įgyta kvalifikacija nesusijusiose srityse. Yra tyrimų, kurie leidžia spręsti, kad ne visi studentai yra pakankamai brandūs studijoms. Lepeškienė ir Bulotaitė (2010), nagrinėdamos pirmo kurso psichologijos studentų profesinius lūkesčius, teigia, kad dalis studijuojančių nesirūpina, koku taps profesionalu, ir siekia išspręsti asmenines problemas arba studijos jiems reikalingos save suprasti. Keibienė ir kt. (2012) pažymi, kad stojantieji į kosmetologijos ir farmakoteknikos specialybes mažai domisi specialybių naudingu kitiems visuomenės nariams, nes yra orientuoti į asmeninių poreikių tenkinimą. Abdullah, Salleh (2010) atkreipia dėmesį į tai, kad prastai besimokantys studentai neturi aukštų siekių ir sąmoningai neplanuoja savo karjeros ir veiklos.

Tyrimo metodas

Tyrimo dalyviai

Lietuvoje dažniau atliekami optacijos tarpinio tyrimai. Siekiant gauti informacijos iš rečiau tiriamo profesinio pasirengimo tarpinio, gilintasi į kūno kultūros srities kontekstą. Iš Lietuvos universitetų, teikiančių reabilitacijos, sporto ar kūno kultūros pedagogikos studijas, atsitiktinės atrankos būdu apklausta 419 ketvirto kurso studentų (48 proc. vyrų ir 52 proc. moterų). Iš jų 37,9 proc. reabilitacijos krypties, 35,6 proc. sporto krypties ir 26,5 proc. kūno kultūros pedagogikos krypties (žr. 1 lent.). Ši imtis atstovavo tiriamai populiacijai 95 proc. patikimumu.

Tyrimo instrumentas ir statistinė analizė

Siekiant nustatyti būsimųjų bakalaurų profesinius lūkesčius buvo remtasi profesinių lūkesčių kūno kultūros studijų kontekste

1 lentelė. Tyrimo dalyvių apibūdinimas

Kryptis ir studijų programos Universitetas	Reabilitacija: kineziterapija, visuomenės sveikata, taikomoji fizinė veikla	Sportas: treniravimo sistemos, sveikata ir fizinis aktyvumas	Kūno kultūros pedagogika: kūno kultūra, kūno kultūra ir šokis	Iš viso
Lietuvos sporto universitetas	92	149	57	298
Šiaulių universitetas	*	*	22	22
Lietuvos edukologijos universitetas	*	*	32	32
Lietuvos sveikatos mokslų universitetas	56	*	*	56
Klaipėdos universitetas	11	*	*	11
Iš viso	159	149	111	419

* Universitetas neteikia šios studijų krypties programų

teorine analize. Ši prieiga leido autoriams parengti 16 teiginių anketą, skirtą profesinių su studijomis susijusių lūkesčių apraishoms nustatyti. Tyrimo tikslą rodantys teiginiai į anketą buvo įtraukti hipotetiniu pagrindu (Tidikis, 2003, p. 57). Standartizuotas testas nebuvo taikytas.

Tiriamieji, išreikšdami savo nuostatas dėl kiekvieno teiginio (žr. 2 pav.), vertino jį rangine skale, pasirinkdami vieną iš keturių galimų atsakymo variantų: nuo 1 – visiškai nesutinku iki 4 – visiškai sutinku. Ranginė skalė yra teigiama, tačiau, vertinimo požiūriu, ją sudaro teigiamos ir neigiamos reikšmės. Tam, kad būtų lengviau suvokti, koks yra teiginio vertinimas (teigiamas ar neigiamas), ranginė skalė standartizuota intervale nuo -1 iki $+1$ ir skaičiuotas svertinis vidurkis I . Kuo teiginio svertinis vidurkis labiau artėja prie -1 ar $+1$, tuo labiau teiginiui nepritariama arba pritariama. Ranginėms skalėms aritmetinio vidurkio skaičiuoti negalima, o kiti centrinės tendencijos matai taikant ranginę skalę su mažu variantų skaičiumi yra neinformatyvūs (Паниотто, Максименко, 2003).

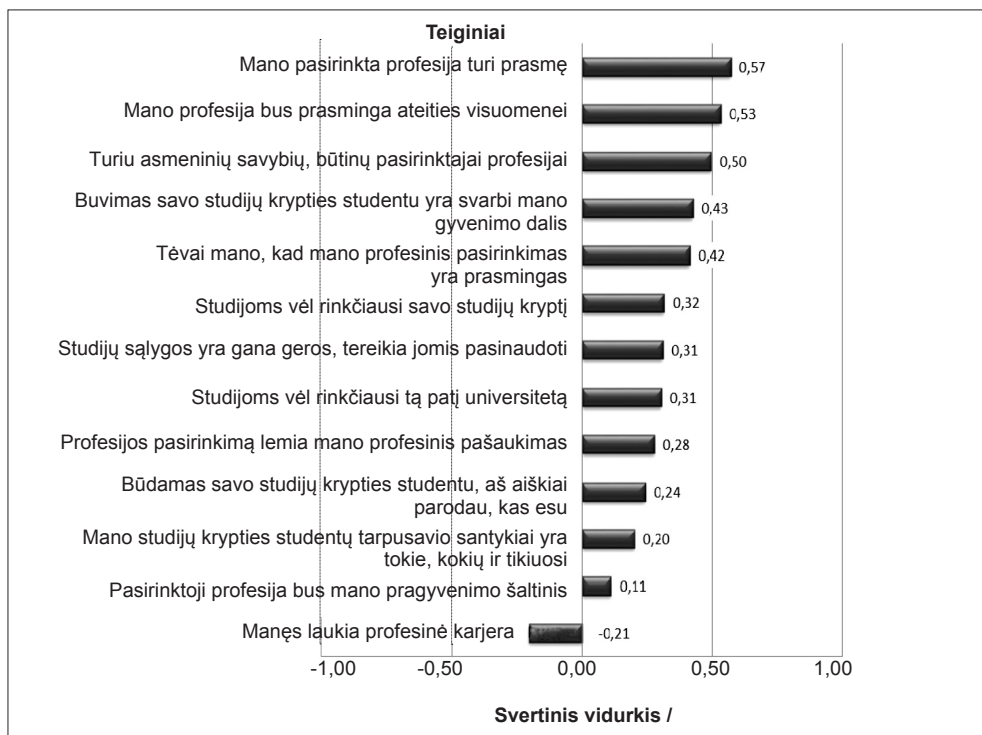
Iš 16 anketoje pateiktų teiginių faktorių analizės pagrindu išskirtas 13 teiginių modelis (žr. 3 lent.). Faktorių analizė atlikta parenkant pagrindinių faktorių atrankos metodą su Varimax sukiniu. Duomenų tinkamumas vertintas Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) imties adekvatumo koeficientu. Mažesnės nei 0,5 koreliacijos analizės metu nevertintos. Skalė laikyta suderinta, jei vidinio suderinamumo Kronbacho α koeficientas yra ne mažesnis kaip 0,5. Faktorių analizės metu išskirtos makrokategorijos įvardytos priklausomais požymiais ir perskirstytos kvartiliais. Stu-

dijų kryptis analizuota kaip nepriklausomas požymis. Priklausomų ir nepriklausomų požymių ryšiai įvertinti taikytas Kramerio V koeficientas (V). Gauti rezultatai laikyti statistiškai patikimi, kai buvo ne didesnė kaip 5 proc. tikimybė ($p < 0,05$). Skaičiavimai atlikti *SPSS for Windows 19* programa.

Tyrimo rezultatai

Nagrinėjant įvairių Lietuvos universitetų, teikiančių rehabilitacijos, sporto ir kūno kultūros pedagogikos studijas, studentų lūkesčius, analizuotos jų žinios ir profesijos prasmingumo ir karjeros vertinimai, sąsaja su pasirinkta studijų kryptimi ir studijų įstaiga. Lūkesčius atspindinčiais teiginiais buvo bandoma atskleisti studijų patirties ir profesinės ateities lūkesčių sąsają. Didesnio tiriamųjų pritarimo sulaukė teiginiai dėl profesijos prasmingumo ir jos pasirinkimo, mažesnio – studijų sąlygos ir įstaigos pasirinkimas, savęs kaip studento suvokimas, studentų santykiai ir profesinės karjeros perspektyva (žr. 1 pav.).

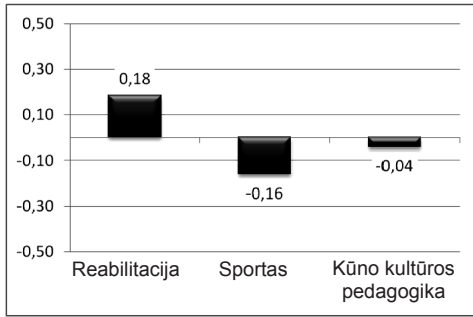
Faktorizuojant surinktus duomenis gauta dviejų makrokategorijų matrica, kurios bendra dispersija 47,3 proc. (KMO 0,87, $p < 0,001$). Išskirtos makrokategorijos turi aukštas Kronbacho α koeficientų reikšmes, kurios rodo stiprų abiejų gautų skalių vidinį suderinamumą. Pirma makrokategorija pavadinta *profesinės ateities lūkesčiai*. Jai priskirti 1–6 požymiai. Antra makrokategorija – *studijų pasirinkimo lūkesčiai*. Jai priskirti 7–13 požymiai. Bendra dispersija pasiskirstė taip: trys ketvirtadaliai atiteko *profesinės ateities lūkesčiams* ir tik vienas ketvirtadalis *studijų pasirinkimo lūkesčiams*. Visi faktorių analizės rezultatai ir skalių vidinis suderinamumas pateikiami 2 lentelėje.

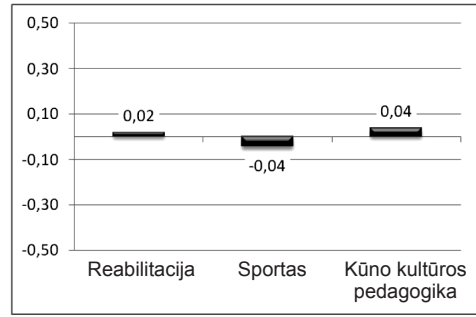
1 pav. Tyrimo duomenų svertinių vidurkių I sklaida

2 lentelė. Faktorių analizės rezultatai ir skalių vidinis suderinamumas

Požymiai	Makrokategorijos	
	Profesinės ateities lūkesčiai	Studijų pasirinkimo lūkesčiai
1 Pasirinkta profesija bus mano pragyvenimo šaltinis	0,77	
2 Mano pasirinkta profesija turi prasmę	0,75	
3 Profesijos pasirinkimą lemia mano profesinis pašaukimas	0,69	
4 Manęs laukia profesinė karjera	0,69	
5 Mano profesija bus prasminga ateities visuomenei	0,60	
6 Pasirinktai profesijai turiu būtinų asmeninių savybių	0,59	
7 Studijų sąlygos gana geros, tereikia jomis pasinaudoti		0,72
8 Universitete mano studijų krypties studentų tarpusavio santykiai tokie, kokių ir tikiuosi		0,67
9 Studijoms vėl rinkčiausi tą patį universitetą		0,62
10 Studijoms vėl rinkčiausi savo studijų kryptį		0,61
11 Būdamas savo studijų krypties studentu, aš aiškiai parodau, kas esu		0,55
12 Mano tėvai mano, kad mano profesinis pasirinkimas yra prasmingas		0,53
13 Buvimas savo studijų krypties studentu yra svarbi mano gyvenimo dalis		0,50
Dispersija, proc.	36,3	11,0
Skalės vidinio suderinamumo koeficientas Kronbacho α	0,80	0,76

2 pav. *Profesinės ateities lūkesčių makrokatigorijos svertinis vidurkis I*

3 pav. *Studijų pasirinkimo lūkesčių makrokatigorijos svertinis vidurkis I*

Analizuojant makrokatigorijų ir studijų krypties ryšį, nustatyta, kad reabilitacijos studijų krypties studentų *profesinės ateities lūkesčių* raiška reikšmingai skiriasi ir yra stipresnė nei sporto ($V = 0,270$; $p < 0,001$) ir kūno kultūros pedagogikos studijų krypties studentų ($V = 0,193$; $p < 0,001$) (žr. 2 pav.). Skirtingų studijų krypties studentų *studijų pasirinkimo lūkesčių* skirtumas šiame tyrime nenustatytas (žr. 3 pav.).

Rezultatų aptarimas

Analizuojant profesinius lūkesčius, nulėmtus studijų, nustatyta, kad trys ketvirtadaliai kūno kultūros srities studentų teigia, jog pasirinktai profesijai turi reikalingų asmeninių savybių, o jų pasirinkimą lėmė profesinis pašaukimas. Pasirinktos krypties studijos yra grindžiamos nuostata – būsimoji profesija turi jiems prasmę ir bus reikalinga ateities visuomenei. Apie du trečdalius būsimųjų kūno kultūros srities bakalaurų, būdami tam tikros studijų krypties studentai, aiškiai parodo, kas esą, o jų tėvai palaiko profesinį pasirinkimą. Jie vėl rinktųsi tos pačios krypties studijas ir tą pačią studijų instituciją, nes sąlygos studijuoti gana geros, o studentų tarpusa-

vio santykiai tokie, kokių jie ir tikisi – kartu besimokantys žmonės gana draugiški vieni kitiems, bendradarbiaujantys ir verti pasitikėjimo. Stebėti profesinių lūkesčių humaniškieji veiksniai (profesinis pašaukimas, prasmingumas ateities visuomenei) turi didesnę skaitinę išraišką negu pragmatistieji (pragyvenimo šaltinis, profesinė karjera).

Studentų studijų pasirinkimo lūkesčiai yra panašaus lygmens, tačiau profesinės ateities viltys yra skirtingos. Visos nagrinėjamos studijų kryptys turi psichologiškai saugių ir prasmingų profesijų požymių – siejamos su sveikata, jos stiprinimu, sveikos gyvensenos įgūdžių formavimu ir ugdymu, t. y. naudingos visuomenei. Tačiau būsimoji Lietuvos kūno kultūros bakalaurai, žvelgdami į profesinę karjerą, nesijaučia saugūs ir užtikrinti. Lūkesčius, kad pasirinktoji profesija bus pragyvenimo šaltinis, puoselėja tik kiek daugiau nei pusė tiriamųjų ir tik vienas trečdalis tiki, kad jų laukia profesinė karjera. Fiziškai ir psichiškai sveika asmenybė yra Europos Sąjungos visuomenės idealas, tačiau Lietuvoje fizinis aktyvumas nėra prioritentinė sritis ar sveikatos stiprinimo priemonė valstybės lygmeniu. Privataus sveikatinimo ir grožio pramonės puoselėjamas

kūno kultas nesukuria brandesnio gyven-tojų požiūrio į savo sveikatą (Jankauskienė, 2008). Tokia valstybės ir visuomenės pozicija nekelia būsimumų sporto ir kūno kultūros pedagogikos studijų pasirinkimo prasmės klausimo, tačiau gali kelti nuogąstavimų dėl sėkmingo profesinio įsitvirtinimo darbo rinkoje.

Moralinės tvarkos koncepcijos autorė Ylijoki (2000) apibrėžia keturias dimensijas, dėl kurių studentai įsitraukia į kryptingą žinių įgijimo procesą: *orientacija* (akademine / profesinė), *gairės* (disciplina / praktika / verslas / profesija), *tikslas* (autentiškumas / mokslinis laipsnis / kompetencija / specialūs gebėjimai), *veiklos esmė* (pašaukimas / vykdymas / mokyumas / stropus darbas). Ši koncepcija leidžia pagrįsti, kodėl visos nagrinėjamos studijų kryptys turi psichologiškai saugių ir prasmingų profesijų požymių, tačiau lūkesčių, susijusių su ateities perspektyva, raiška skiriasi, t. y. reabilitacijos studijų krypties būsimumų bakalaurų lūkesčiai yra stipresni nei būsimumų sporto ar kūno kultūros pedagogikos studijų krypties bakalaurų.

Universitetinės kūno kultūros studijos gali būti kreipiamos į kūno gerinimo technologiją (kūno išvaizdos tobulinimas ar dalyvavimo varžybose siekis), traumų reabilitaciją, mirties atitolinimą ar gyvenimo kokybės gerinimą. Vienu atveju siekiama tobulesnio judesio – greitesnės reakcijos, didesnės jėgos ar greičio, kitu – sveikatos stiprinimo ar reabilitacijos, trečiu – judesys suprantamas kaip fizinis aktyvumas, teikiantis galimybę gyventi ilgą visavertį gyvenimą. Kai tikslu tampa judesys ir jo tobulinimo technika, kuriamos naujos fundamentinės žinios, o gauti rezultatai leidžia kurti prognozavimo teorijas. Tokios studijos apibūdinamos kaip akademinio profilio studijos ir kreipia studentus į konkrečios

disciplinos žinių gilinimą (Filho, 2000). Kai nagrinėjama judesio reikšmė dinamiškoms socialinėms sistemoms, ilgalaikio prognozavimo teorijų sukurti praktiškai neįmanoma. Tokiose studijose vyksta medicinos, sveikatos, gyvybės ir socialinių mokslų disciplinų turinio integracija, kurios pagrindinis tikslas – kūrybinis žinių konfigūravimas ir jų pritaikymas visuomenės poreikiams. Šio profilio universitetinės kūno kultūros studijos įgauna aukštą tarpdiscipliniškumo laipsnį (Filho, 2000) ir kreipia studentus į praktinį pritaikymą ir visuomenės poreikių tenkinimą.

Moralinės tvarkos koncepcija kūno kultūros studijų dimensijas leistų apibrėžti taip: reabilitacijos studijų krypties *orientacija* – akademinė, *gairės* – disciplina, *tikslas* – mokslinis laipsnis, o *veiklos esmė* – mokyumas. Tačiau sporto ar pedagogikos studijų esmė yra visiškai kita. Čia studijų *orientacija* yra profesija, *gairės* – praktika, *tikslas* – kompetencija, o *veiklos esmė* – pašaukimas. Reali šios koncepcijos raiška – studijuojamos disciplinos. Studijų pagrindą sudaro visoms studijų kryptims daugmaž vienodas disciplinų branduolys (gamtos, sveikatos ir socialinių mokslų disciplinos), tačiau disciplinų dalis, suteikianti kryptį, yra skirtinga. Reabilitacijos studijų krypties studentai disciplinų branduolį papildo inžinerijos mokslų disciplinomis, tokiais kaip antai: informacijos technologijos, taikomoji statistika, biomechanika ir kt. O sporto ar kūno kultūros pedagogikos studijų krypties studentai branduolį papildo ne tik šiomis inžinerijos disciplinomis, bet ir humanitarinėmis disciplinomis (kūno kultūros / sporto filosofija ir istorija, komunikacija ir pan.) (Vainienė, Rastauskienė, 2012). Pasak Brooks (1981), jei baigusieji kūno kultūros pedagogikos studijas nesuvokia savo tarpdisciplininio statuso,

jie nepajėgia atlikti disciplinų integravimo užduoties. Disciplinų požiūriu skurdžios studijų programos nesuteikia kūno kultūros pedagogikos studentams pakankamos epistemologinės įžvalgos (Beelby, 2000).

Tarpdisciplininis studijų profilis leidžia gerokai plačiau suvokti kūno kultūrą kaip tyrimo objektą (Filho, 2000), tačiau nesulaukia akademinio pripažinimo. Viena, tarpdisciplininio profilio studijos apima didesnę disciplinų skaičių. Tai padidina jų teikimo kainą ir jos tampa nekonkurencingos, palyginti su akademinio profilio studijomis (studijų programomis). Kita, akademinio mokslo tradicija neskatina priimti tarpdisciplininių požiūrių (Krishnan, 2009; European Commission, 2009). Tik įgijęs mokslo laipsnį akademinio profilio atstovas turi didesnę tarpdisciplininės veiklos laisvę. Tačiau dažniausiai šio profilio atstovo veikla vis tiek per daug nenutolsta nuo konkrečios disciplinos ribos (Griffin, Green, Medhurst, 2005). Todėl, kai reikia taupyti lėšas, pirmiausiai tiesmukai ieškoma nerentabilių finansų ar mokslo produkcijos atžvilgių studijų kryptių (studijų programų), visiškai nepaisant jų reikšmės kokybiškam visuomenės gyvenimui. Žmonės, susieję savo gyvenimą su tariamai nenaudingų studijų profiliu, patiria profesinių lūkesčių krizę, nes nejaučia ir akademinio pripažinimo. O jo reikia, kad galėtų susikurti pasitikėjimą savimi. Be pasitikėjimo savimi negali būti net prasmingo gyvenimo įsivaizdavimo, ką jau kalbėti apie jo išsipildymą (Wagner, 2008).

Išvados

Rinkdamiesi universitetines reabilitacijos, sporto ar kūno kultūros pedagogikos kryptių studijas, abiturientai puoselėja lūkesčius, kad, įvykdžius akademinis reikala-

vimus ir įgijus bakalauro mokslo laipsnį, bus galima užsitikrinti pragyvenimo šaltinį. Baigdami universitetines reabilitacijos, sporto ar kūno kultūros pedagogikos studijas, būsimoji bakalaurai nekelia sau tinkamos studijų krypties pasirinkimo klausimo, tačiau nuogaustauja dėl savo profesinės ateities – sėkmingo profesinio įsitvirtinimo, uždarbio ir karjeros.

Trijų ketvirtadalių būsimųjų bakalauro teigimu, jų studijos vyksta dėl humanistinio požiūrio į profesiją – profesinio pašaukimo, manymo, kad turima asmeninių savybių, reikalingų būsimojai profesinei veiklai, ir tikėjimo, kad profesija bus reikšminga ateities visuomenei. Du trečdaliai būsimųjų bakalauro aplinkiniams aiškiai parodo esą studentai, o jų tėvai mano, kad profesinis pasirinkimas yra prasmingas. Jie vėl rinkęsi tą pačią studijų įstaigą ir tą pačią studijų programą, nes studijų sąlygos yra pakankamai geros, o studentų tarpusavio santykiai yra tokie, kokių jie ir tikisi. Pragmatiškuosius lūkesčius, suponuojančius, kad aukštojo mokslo studijos leis įgyti pragyvenimo šaltinį, puoselėja tik kiek daugiau nei pusė reabilitacijos, sporto ar kūno kultūros pedagogikos būsimųjų bakalauro ir tik vienas trečdalis tikisi, kad jų laukia profesinė karjera.

Studijų pasirinkimo lūkesčiai yra panašaus lygmens, tačiau profesinės ateities lūkesčiai studijų kryptių atžvilgiu nėra homogeniški – sporto ar kūno kultūros pedagogikos studijų kryptių būsimoji bakalaurai puoselėja žemesnius profesinės ateities lūkesčius nei būsimoji reabilitacijos studijų krypties bakalaurai, nes tarpdisciplininis studijų krypties profilis turi lemiamą reikšmę prastesniam profesinės ateities vaizdui. Studijų profilio analizė parodo ne tik asmeniui reikšmingus dalykus, bet ir leidžia suprasti akademinio pripažinimo prielaidas ir tampa tolesnių tyrimų gaire.

LITERATŪRA

- Adams, K.; Zanders, A.; Mullins, G. (2006). The Professional Expectations and Experiences of Australian Postgraduate Research Students in Engineering Fields / EDU-COM 2006 International Conference. *Engagement and Empowerment: New Opportunities for Growth in Higher Education*, Edith Cowan University, Perth Western Australia, p. 22–24.
- Abdullah, S. M. S.; Salleh, A. (2010). Developing the Potential of Under-Achieved Students Using Career-Planning Module. *European Journal of Social Sciences*, Vol. 16 (4), p. 655–662.
- Beelby, F. L. (2000). *The validation of a model of the structure of knowledge for the field of physical education: doctoral thesis*. Texas Tech University.
- Brooks, G. A. (1981). What is the discipline of physical education? In G. A. Brooks (Ed.), *Perspectives on the academic discipline of physical education*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Crisp, G.; Palmer, E.; Turnbull, D.; Nettelbeck, T.; Ward, L. (2009). First year student expectations: Results from a university-wide student survey. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, Vol. 6 (1), p. 13–26.
- Daukilas, S. (1998). *Profesionalios asmenybės ugdymo raidos logika. Švietimo reforma ir mokytojų rengimas. Lietuvos valstybingumas ir mokykla*. V tarptautinė mokslinė konferencija, I dalis. Mokslo darbai. Vilnius: VPU leidykla.
- European Commission (2009). Emerging trends in socio-economic sciences and humanities in Europe. *The METRIS Report*: Brussels, EUR 23741.
- Filho, R. A. R. (2000). *In search of academic identity: physical education, sport science and the field of human movement studies: doctoral thesis*. The University of Leeds. School of Education. Centre for Studies in Physical Education and Sport Science.
- Griffin, G.; Green, T.; Medhurst, P. (2005). *The relationship between the process of professionalization in academe and interdisciplinarity: a comparative study of eight European countries*, University of Hull.
- Jankauskienė, R. (2008). Lietuvos gyventojų fizinio aktyvumo skatinimo strategija: kūno kultūra ar kūno kultas? *Medicina*, Nr. 44 (5), p. 346–355.
- Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
- Karanauskienė, D. (2006). *Būsimųjų kūno kultūros ir sporto specialistų identifikacijos su aukštąja mokykla raiška*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07S). Vilnius: VPU, Kaunas: LKKA.
- Keibienė, R.; Jonaitienė, L.; Daukilas, S. (2012). Studentų profesinės motyvacijos tyrimas. *Sveikatos mokslai*, t. 22, Nr. 5, p. 173–179.
- Krishnan, A. (2009). *What are academic disciplines? Some observations on the disciplinarity vs. interdisciplinarity debate*. NCRM Working Paper. National Centre for Research Methods.
- Krumins, J. (2007). *Needs and expectations of graduates – source for market-led reforms / 29th Annual Eair Forum*. Innsbruck, Austria.
- Kuh, G. D.; Gonyea, R. M.; Williams, J. M. (2005). What students expect from college and what they get. In T. E. Miller, B. E. Bender, J. H. Schuh and Associates (Eds.). *Promoting Reasonable Expectations: Aligning student and institutional views of the college experience*. San Francisco: Jossey-Bass / National Association of Student Personnel Administrators.
- Lent, R. W. (2005). *A Social cognitive view of career development and counseling. Career development and Counseling: Putting Theory and Research to Work / Ed. by S. D. Brown, R. W. Lent*. New Jersey: Wiley Publications, p. 101–127.
- Lepeškieienė, V.; Bulotaitė, L. (2010). Pirmieji psichologo karjeros žingsniai: su išsilavinimu siejami lūkesčiai. *Psichologija*, t. 41, p. 68–83.
- Levickaitė, R. (2011). Studijų pasirinkimo motyvai – unikaliųjų studijų programos ir jų viešinimas (Vilniaus Gedimino technikos universiteto tyrimas) *Santalka: Filologija. Edukologija*. Vilnius: Technika, Nr. 19 (1), p. 59–66.
- Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto strategija 2005–2015 metams. Prieiga internete: <http://www.kksd.lt/kongresas/dok/Strategija%202005-2015%20m.pdf>
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. vasario 19 d. įsakymas Nr. V-222. „Dėl studijų kryptis sudarančių šakų sąrašo patvirtinimo“. (Žin., 2010, Nr. 22-1054).
- Respublikos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 1749 „Dėl Studijų sričių ir krypčių, pagal kurias vyksta studijos aukštosiose mokyklose, sąrašo ir Kvalifikacinių laipsnių sąrašo patvirtinimo“. (Žin., 2009, Nr. 158-7135).
- Miškinis, K. (2000). *Kūno kultūros ir sporto specialistų rengimo tobulinimas*: monografija. Kaunas: LKKA.
- Olsen, B. (2008). How reasons for entry into the profession illuminate teacher identity development. *Teacher Education Quarterly*, Vol. 35 (3), p. 23–40.
- Pociūtė, B.; Bulotaitė, L.; Bliumas, R. (2012). Universiteto studentų įsipareigojimas profesijai: sąsajos su asmenybės bruožais ir pasitenkinimu studijomis. *Acta paedagogica Vilnensia*, t. 29, p. 111–122.
- Poderys, J. (2002). Sporto mokslas: mokslo funkcijos ir sporto mokslo plėtra Lietuvoje. *Sporto mokslas*, Nr. 2 (28), p. 2–6.
- Rastauskienė, G. (2009). *Universiteto kūno kultūros dėstytojo profesinio identiteto raiška*: daktaro disertacija, 07 S, Lietuvos kūno kultūros akademija.

Studentų požiūris į aukštojo mokslo sistemos tobulinimą, MOSTA, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2008 m. lapkritis, Nr. 8 (28), ISSN 1822-4156.

Tidikis, R. (2003). *Socialinių tyrimų metodologija*. Vilnius: LTU leidybos centras.

Ustinavičiūtė, L.; Katkonienė, A.; Žemaitaitytė, I. (2011). Veiksniai, susiję su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje. *Socialinis darbas*, Nr. 10 (2), p. 169–179.

Uzdila, J. V.; Zujienė, N. (2007). Pradinio ugdymo pakopos mokinių profesiniai lūkesčiai. *Socialinis ugdymas*, Nr. 3 (14), p. 40–50.

Valantinienė, I.; Eidukaitienė, L. (2007). Sporto vadybininkų profesinės karjeros pasirinkimą lemiantys veiksniai ir asmenybės savybės. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, Nr. 4 (67), p. 94–101.

Vainienė, E.; Rastauskienė, G. J. (2012). Implementation of physical education field in the discipline-based higher education structure. *Jaunujų mokslininkų darbai*, Nr. 2 (35), p. 103–109.

Vroom, V. (1964). *Work and Motivation*. New York: Wiley.

Wagner, H. (2008). Prasmės suradimas tarp neapibrėžtų modernaus gyvenimo modelių ir asmeninės savivertės siekio. *Acta paedagogica Vilnensia*, t. 20, p. 126–140.

Weidman, J. C.; Twale, D. J.; Stein, E. L. (2001). Graduate and Professional Students in Higher Education, *ASHE-ERIC Higher Education Report*, Vol. 28 (3), p. 15–29.

Ylijoki, Oili-H. (2000). Disciplinary Cultures and the Moral Order of Studying: A Case-Study of Four Finnish University Departments. *Higher Education*, Vol. 39 (3), p. 339–362.

Гиниатулина, Е. И. (2007). Кризис профессиональной идентичности выпускников ВУЗа. Материалы XIV международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых „Ломоносов-2007“. Москва: МГУ, с. 569–570.

Паниотто, В. И.; Максименко, В. С. (2003). *Количественные методы в социологических исследованиях*. Киев.

PROFESSIONAL EXPECTATIONS OF LITHUANIAN PHYSICAL EDUCATION UNDERGRADUATES

Edita Vainienė, Giedrė Judita Rastauskienė, Saulius Šukys

S u m m a r y

This paper deals with professional expectations of Lithuanian physical education undergraduates from different fields: rehabilitation, sports, physical education. The study sample consisted of 419 undergraduates from five universities of Lithuania: Sports University, Šiauliai University, University of Educational Sciences, University of Health Sciences, Klaipėda University. This was a statistically representative sampling with a 95-percent certainty. The respondents were divided into groups according to the Ministry of Government Order No. 1749 list of the areas and fields in which studies are offered in higher education institutions. Lithuanian academical studies of physical education can only be implemented as separate study fields: B300 rehabilitation (the medicine and health group of study fields), C600 sport (life sciences group), and X100 pedagogy of physical education (education group of study fields). Theoretical analysis allowed us to construct a questionnaire of 13 statements for the analysis of professional expectations and their links with studies. The factor analysis allowed identifying two expectations' macro-categories: *professional expectations for the future* and *expectations for the choice of study*. The field of study in this research was analysed as an

independent variable. We calculated Cramer's V as a measure of the strength of association among dependent and independent variables. The results have shown that the professional expectations of students from different study fields vary i.e. that expectations as to the choice of study are similar, but professional expectations for the future differ. Undergraduates of the rehabilitation study field foster higher professional expectations for the future than do students from the sports or pedagogy of physical education fields of study. The academic studies aimed at meeting the public needs allow students from the rehabilitation field of study easier to discern the direction of study and professional interface, making it easier for them to draw a contour of the professional self. However, for students of the sports, whose studies are directed towards the academic level and for students of physical education pedagogy, which has a high degree of interdisciplinarity, to do this in the final phase of studies is very difficult. The interdisciplinary profile of a study field is a crucial factor of the for lower professional expectations, and it offers a guideline for the further research.

Key words: professional expectations, university physical education studies, interdisciplinarity

*Įteikta 2013 03 22
Priimta 2013 12 16*